

Belan H.V.

UPBRINGING OF CULTURE OF NEEDS AND DESIRES OF PERSONALITY
AS BASIS OF MORAL EDUCATION IN HERITAGE OF V. SUKHOMLYNSKIY

The article examines V. Sukhomlynskiy's views on basic problems of education of culture of needs, culture of desires of a child. The urgency of pedagogue's ideas is in education of moral sentiments, culture of behavior and communication with other components of educational process – intellectual, aesthetic, physical, labor, etc, and with organization of educational process in institution of education in general is described. On the basis of scientific works of pedagogue the article shows his innovation in the problem of moral education and education of culture of feelings and desires of personality on the basis of humanistic orientation of education and educational impact on his or her spirituality and inner world. The article presents the pedagogue's understanding of education of «culture of desire» and «culture of feelings» as a personal possession of a man, his own welfare due to daily work of mind and heart, difficult election between «I want» and «I need», application of strong-willed efforts in making life decisions and their implementation. It is proved that wishes and feelings of a person should be the result of moral self-affirmation of a man through his (her) approach to highly spiritual nature of human relations, through moral deeds and actions. Based on the study of V. Sukhomlynskiy's works it is proved that the inner world of a child should be enriched by ideas of humanism, sense of love and respect for a person, pursuit of moral ideal, that will contribute to realization of usefulness and accuracy of their aspirations, desires and interests.

Keywords: moral education, moral feelings, spirituality, humanism, individuality, culture of desires, culture of feelings, scientific and pedagogical heritage.

УДК 37.091.4 Сухомлинський:[37.035:364.2](016)

Заліток Л. М.*

**ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІДЕЙ
В. СУХОМЛИНСЬКОГО (НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

У дослідженні розглянуто проблему виховання культури потреб особистості в спадщині В. Сухомлинського шляхом науково-бібліографічного аналізу. Виокремлено і систематизовано праці педагога щодо розвитку духовних та інформаційних потреб особистості, формування культури потреб засобами художньо-естетичного пізнання світу та ролі педагогів і батьків у вихованні цих потреб. У результаті проведеного дослідження було доведено, що створення бібліографічних видань, присвячених В. Сухомлинському, є необхідною умовою розвитку такого історико-педагогічного напрямку, як персоналії. Дослідження засвідчило актуальність педагогічного досвіду В. Сухомлинського і необхідність його широкої популяризації в сучасній школі.

Ключові слова: потреби, особистість, спадщина В. Сухомлинського, виховання.

Питання рушійних сил, що спонукають людину до дії та зумовлюють її розвиток, завжди цікавило як педагогів, так і психологів, представників інших наук про людину й суспільство. У наш час загально визнаною є провідна роль потреб у житті особистості. Сучасна наука про людину та суспільство спирається на ідею про першість потреб серед усіх спонукань осіб до дії.

Формування й розвиток вищих людських потреб – головне завдання громадських інституцій та соціуму загалом. Сьогодні перед суспільством гостро постало питання виховання гуманної, духовної та моральної особистості. Основним елементом духовної структури особистості є потреби. За кількістю потреб, за їх характером можна говорити про рівень розвитку людини.

Будучи усвідомленими, потреби перетворюються на інтереси особи, в яких відтворюється ставлення людини до умов життя й діяльності. Потреби, відбиваючись у свідомості особистості, заломлюючись через її ціннісні орієнтації, призводять

* © Заліток Л. М.

до формування конкретних мотивів, що спонукають прагнення людини задовольнити свої потреби. Створюється механізм мотивації, який передбачає реалізацію цілеспрямованої діяльності особи, сенс якої – досягнення певної мети.

Проблема потреб, засобів їхнього формування та реалізації завжди перебувала в центрі уваги педагогіки В. Сухомлинського. «Потреби – рушій людського життя, – зазначав Василь Олександрович. – З потреб випливають бажання. Але вся суть людського виховання полягає в тому, щоб бажання особи гармоніювали з інтересами колективу, суспільства, народу, Вітчизни. Бажання треба з перших днів свідомого життя дитини окультурювати. Культура людських бажань – це стовпова дорога сімейно-шкільного виховання. Ми переконуємо матерів і батьків у батьківській школі, що дати дітям щастя – це насамперед зробити їх бажання морально виправданими, морально обґрунтованими, заслуженими, а з погляду суспільства – скромними, доступними, здійснимими» [77, с. 442].

Учений розглядав потреби як найбільш загальну категорію з усіх понять, що тією чи іншою мірою розкривають потребовий стан особистості, його внутрішні спонукальні сили. Інші, споріднені з потребою поняття (потяг, бажання, прагнення, пристрасть, інтерес, звичка, ціннісна орієнтація, запит, ідеал і т. ін.) В. Сухомлинський вважав частковими поясненнями вияву потребового стану людини – різної актуальності, різного ступеня усвідомлення, різної предметної спрямованості, різного рівня підвищення (від біологічних до духовних потреб), що виконують синонімічну й варіативну функцію, відображаючи всю різноманітність їх проявів.

Аналіз високоефективного, перевіреного багаторічною практикою, педагогічного досвіду В. Сухомлинського виявив низку закономірностей, важливих для практики навчально-виховної роботи сучасної школи.

По-перше, це необхідність урахування наявних потреб вихованців і системи формування та проектування структури нових потреб особистості, що створюються в новій чи по-новому організованій творчій чи споживаючій діяльності.

По-друге, це необхідність на всіх етапах навчально-виховного процесу чіткого моделювання мотиваційно-стимулювальних ситуацій на основі наявних потреб особистості з урахуванням сукупності стимулів, системи конкретних вимог, що формують у діяльності вихованця потребову сферу, системи щоденного контролю всіх видів діяльності, в яких утворюються спрогнозовані потреби, досягнення, аналізу причин невдач, допомоги у їх вирішенні, використання різних позитивних і негативних стимулів заінтересованості.

По-третє, це необхідність залучення вихованців до різних видів колективної діяльності, адже саме в ній можна сформувати спектр потреб, притаманний активному громадянину, патріоту своєї країни, людині, інтегрованій у світовий економічний і інформаційний простір.

Проблема виховання потреб у В. Сухомлинського розглядається багатопланово, у взаємозв'язках різних сторін життєдіяльності людини. Педагог вважав, що потреби слід розглядати як ідеальний, внутрішньо спонукальний мотив поведінки, діяльності особистості. На думку Василя Олександровича, найголовніше – домогтися гармонійного розвитку матеріальних і духовних потреб, і особливо того, щоб у житті людини була діяльність, спрямована на становлення і задоволення потреб вищого порядку – потреб духовних. Таким чином, учений, не заперечуючи важливості матеріальних потреб, пріоритет надавав потребам якісно іншого рівня. У працях Василя Олександровича чітко простежується важливість виховання у дітей духовних потреб, потреб в естетичному пізнанні світу, інформаційних, і, нарешті, потреб в інших людях, у спілкуванні з ними.

Мета даної публікації – виокремити та систематизувати праці В. Сухомлинського щодо виховання культури потреб особистості.

З метою інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, а також популяризації творчої спадщини

видатного українського педагога В. Сухомлинського було проведено науково-бібліографічне дослідження з означеної проблеми, яке зумовило нас виокремити та систематизувати твори педагога за такою структурою:

I. Розвиток духовних потреб особистості.

II. Формування культури потреб особистості засобами художньо-естетичного пізнання світу.

III. Виховання інформаційних потреб особистості.

IV. Роль педагогів і батьків у вихованні потреб особистості.

У рекомендаційному списку використано суцільну нумерацію бібліографічних записів, що налічує 78 позицій документів за період із 1952 до 1995 рр. У дослідженні представлені матеріали читального залу Фонду В. Сухомлинського Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського.

I. Розвиток духовних потреб особистості

1. Біля чистого джерела // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 562–568.
2. Виховання любові до знань, до школи і вчителя // Рад. шк. – 1964. – С. 9–15.
3. Виховувати людину майбутнього // Зоря комунізму. – 1959. – 23 серп.
4. Воспитание и самовоспитание // Совет. педагогика. – 1965. – № 12. – С. 34–40.
5. Воспитание чувств // Наука и религия. – 1964. – № 9. – С. 3–11; № 10. – С. 6–12.
6. Воспитание чувства чести – основа нравственного воспитания ребенка // Нач. шк. – 1957. – № 12. – С. 9–11.
7. Воспитывайте рыцарей // Молодой Коммунист. – 1968. – № 9. – С. 48–55.
8. Духовный мир школьника (подросткового и юношеского возраста). – М. : Учпедгиз, 2961. – 223 с.
9. Людина неповторна. – Киев: Молодь, 1962. – 209 с.
10. Людяність – це талант // Кіровоград. правда. – 1961. – 11 лип. (№ 136).
11. Методика виховання шкільного колективу // Рад. шк. – 1969. – № 3. – С. 18–28; № 12. – С. 19–30.
12. Моя педагогическая вера // Юность. – 1968. – № 9. – С. 71–72.
13. Моя педагогічна система // Учитель Киргизстана. – 1988. – 25 нояб., 21 дек.
14. Мудра влада педагога // Рад. освіта. – 1967. – 9 груд. (№ 98).
15. Мы сельские учителя // Совет. педагогика. – 1968. – № 6. – С. 137–144.
16. Народження честі // Кіровоград. правда. – 1964. – 18 груд. (№ 19). – С. 3.
17. Народный учитель // Коммунист. – 1966. – № 2. – С. 71–80.
18. Нравственный идеал молодого поколения. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 153 с.
19. О воспитании совести // Педагогика. – 1995. – № 4 – С. 49–51.
20. Об этом нельзя умалчивать // Нар. образование. – 1962. – № 11. – С. 64–68.
21. Особая миссия // Комсомол. правда. – 1969. – 18 февр.
22. Потребность человека в человеке // Совет. союз. – 1979. – № 1.
23. Про красу людської душі // Молодий комунар. – 1961. – 13, 20, 22 жовт.
24. Праця, покликання, щастя // Молодь України. – 1964. – 3 черв. (№ 111).
25. Разделение труда и всестороннее развитие личности // Вопросы философии. – 1963. – № 4. – С. 54–63.
26. Розповідь матері // Кіровоград. правда. – 1952. – 15 верес.
27. Сад для людей // Рад. Україна. – 1963. – 20 берез.
28. Слово вчителя в моральному вихованні // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 321–330.
29. Слово к преемнику: чем вы продолжаете себя в своих питомцах? // Семья и шк. – 1968. – № 10. – С. 24–27.
30. Стежка до квітучого саду // Літ. Україна. – 1969. – 26 верес.
31. Сумейте понять ребенка // Горьков. правда. – 1968. – 19 сент. – С. 2–3.
32. Твое щастя, юнь: на виховні теми // Кіровоград. правда. – 1963. – Трав.

33. Труд и долг // Сельская жизнь. – 1969. – 11 февр. (№ 35).
34. Труд и нравственность // Нач. шк. – 1961. – № 3. – С. 9–14.
35. Чтобы души не ржавели // Учит. газ. – 1962. – 18 дек.
36. Шлях до серця дитини. – Киев: Молодь, 1963. – 91 с.
37. Як виховати справжню людину // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 2. – С. 149–416.

II. Формування культури потреб особистості засобами художньо-естетичного пізнання світу

38. Естетичне сприймання і естетична творчість // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 377–385.
39. Живопис // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 557–565.
40. Заповіді красоти // Учит. газ. – 1963. – 26 нояб.
41. Комната сказки // Совет. красны́й крест. – 1970. – № 11. – С. 18–19.
42. Музика // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 553–557.
43. Педагогічний колектив – єдина виховуюча сила // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 433–438.
44. Пізнання краси і виховання почуттів // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 369–373.
45. Слово рідної мови // Укр. мова і л-ра в шк. – 1965. – № 5. – С. 47–54.
46. Усе залежить від виховання в дитинстві // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 288–297.
47. Щастя у творчій праці // Трудом прославимо Вітчизну. – Киев, 1959. – С. 23–26.

III. Виховання інформаційних потреб особистості

48. Век математики или век Человека? // Воспитание школьников. – 1967. – № 1. – С. 40–43.
49. Вчити вчитися // Почат. шк. – 1969. – Серп. (№ 2). – С. 13–19.
50. Гармонія трьох начал // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 569–578.
51. Гражданином быть обязан // Вожатый. – 1969. – № 7. – С. 5–8.
52. До світла // Прапор юності. – 1964. – 6 трав. (№ 54).
53. Дружний педагогічний колектив – запорука успіху навчально-виховної роботи // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 193–201.
54. Думки про шкільне виховання // Комуніст України. – 1968. – Жовтень (№ 10). – С. 83–91.
55. Етика взаємовідносин у педагогічному колективі школи // Рад. шк. – 1977. – № 11. – С. 77–89.
56. Жить – мыслить, творить // Под знаменем ленинизма. – 1969. – Ноябрь (№ 9). – С. 47–50.
57. И лес, и каждое дерево // Правда. – 1968. – 4 янв. – С. 3.
58. Книжка в духовному житті дитини // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 193–201.
59. Навчання – частка духовного життя // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 111–127.
60. Особлива місія // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 418–422.
61. Парадоксы обучения // Лит. газ. – 1965. – 16 сент.
62. Педагогічний колектив і колектив вихованців // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 604–613.
63. Про інтелектуальне життя вихованця // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 2. – С. 490–492.

64. Розумове виховання // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 206–300.
65. Самоосвіта // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 423–426.
66. Хто сьогодні за партою? // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 504–510.
67. Трудность и радость познания: письмо сельской учительнице // Работница. – 1968. – № 9. – С. 22–23.
68. Трудные дети // Правда Украины. – 1966. – 12 фев.
69. Хто сьогодні за партою? // Рад. Україна. – 1970. – 20 лют.
70. Школа і природа // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 536–537.

IV. Роль педагогів і батьків у вихованні потреб особистості

71. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – Київ: Рад. шк., 1978. – 263 с.
72. Виховання обов'язку // Комуніст України. – 1969. – Верес. (№ 9). – С. 74–83.
73. Вместе с семьей // Учит. газ. – 1951. – 1 авг.
74. Воспитывать коммунистическое отношение к общественной собственности // Совет. педагогика. – 1964. – № 2. – С. 55–60.
75. Годы Отрочества: второе рождение // Совет. педагогика. – 1966. – № 12. – С. 133–139.
76. Как же воспитывать любовь к труду? // Нач. шк. – 1961. – № 11. – С. 21–28.
77. Лист молодому батькові // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 440–446.
78. Як поглиблювати виховну роботу з батьками в міру росту й розвитку дитини // В. О. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 2. – С. 550–552.

Розвиток евристичних методів у пошуку бібліографічних джерел і створенні бібліографічних видань, присвячених В. Сухомлинському, є необхідною умовою розвитку такого персоніфікованого історико-педагогічного напрямку, як сухомлиністика. Проведене дослідження свідчить про актуальність педагогічного досвіду Василя Олександровича в основних його аспектах, передусім завдяки високій його технологічності, незважаючи на зміни в соціальному устрої нашої держави, і про необхідність його широкої популяризації у сучасній школі.

Дослідження буде цінним джерелом для розвідок науковців, аспірантів, учителів, вихователів і студентів, які досліджують та впроваджують у практику ідеї великого українського педагога-гуманіста В. Сухомлинського.

З огляду на це спадщина педагога потребує більш ґрунтовного вивчення, представлення його доробку в тематичних науково-бібліографічних виданнях, що буде висвітлено у подальших наукових розробках.

Залиток Л. М.

ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПОТРЕБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ИДЕЙ В. СУХОМЛИНСКОГО (НАУЧНО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ)

В исследовании рассмотрена проблема воспитания культуры потребностей личности в наследии В. Сухомлинского путем научно-библиографического анализа. Выделены и систематизированы труды педагога по развитию духовных и информационных потребностей личности, формированию культуры потребностей средствами художественно-эстетического познания мира и роли педагогов и родителей в воспитании этих потребностей. В результате проведенного исследования было доказано, что создание библиографических изданий, посвященных В. Сухомлинскому, является необходимым условием развития такого историко-педагогического направления, как персоналии. Исследование показало актуальность педагогического опыта В. Сухомлинского и необходимость его широкой популяризации в современной школе.

Ключевые слова: потребности, личность, наследие В. Сухомлинского, воспитание.

Zalitok L.M.

UPBRINGING OF CULTURE OF NEEDS OF INDIVIDUALITY THROUGH PRISM
OF IDEAS V. SUKHOMLYNSKIY (SCIENTIFIC AND BIBLIOGRAPHIC RESEARCH)

Scientific bibliometric analysis is used to study the problem of development of personal culture of needs presented in V. Sukhomlynskiy's works. Following patterns, important for educational and upbringing work in modern school are revealed: taking into account individual needs and system of forming of new needs; clear modelling of motivational-incentive situations at all stages of educational and upbringing processes; involvement of pupils into different types of collective activity. It is proved that V. Sukhomlynskiy did not deny the importance of material needs; at the same time he considered needs as another qualitative level to be a priority target.

The author of the article has picked out and systematized those works of teacher connected with development of personal spiritual and informational needs and culture of needs by means of artistic and aesthetic perception of the world; development of informational needs and the role of teachers and parents in the process of development of these needs. The research presents the documents available in V. Sukhomlynskiy's collection reading room at V. Sukhomlynskiy State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

As a result of mentioned research it is shown that the creation of bibliographic publications of V. O. Sukhomlynskiy was a necessary condition for the development of historical and pedagogical direction. The research showed the relevance of teaching experience of V. Suchomlynskiy and the need for its wide popularization.

Keywords: needs, personality, V. Sukhomlynskiy's work, education.

УДК 37.091.4 Сухомлинський: 613. 955

Карпенко М. І.*

**ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБІСНО-МОТИВАЦІЙНОГО
ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО БЛОКІВ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ
(З ДОСВІДУ РОБОТИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО)**

Статтю присвячено проблемі формування культури здоров'я школярів у педагогічній спадщині педагога-новатора В. Сухомлинського. Теоретичний і практичний досвід павлівського вченого з формування здоров'я дітей та молоді надає приклад адекватного розв'язання валеологічних проблем сучасної школи, тому всебічний аналіз його доробку є важливим для розв'язання проблеми здоров'ятворення. Проаналізовано й узагальнено особливості формування потребісно-мотиваційного та емоційно-вольового блоків культури здоров'я молодших школярів та учнів основної школи, здійснено аналіз концептуальних ідей, змісту та програми валеологічного виховання школярів у Павлівській середній школі.

Ключові слова: педагогічна спадщина В. Сухомлинського; формування культури здоров'я школярів; блоки культури здоров'я; духовне здоров'я; психічне здоров'я; фізичне здоров'я.

Формування здоров'я та здорового способу життя учнівської молоді визначено законодавством України як один з основних напрямків державної політики, який передбачає необхідність здійснення багатовекторної діяльності (укази Президента України «Про Національну програму «Діти України» (1996), «Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України» (2000), Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні (1994), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки тощо). Проте, незважаючи на прийняття відповідної законодавчо-нормативної бази, проведення різноманітних організаційних заходів, в останні двадцять років має місце тенденція до погіршення здоров'я учнівської молоді та загальної депопуляції українського населення. Очевидним є й те, що традиційні для сучасної української школи шляхи та засоби організації навчально-виховного процесу не тільки не забезпечують здоров'язбереження учнів, але й іноді стають чинниками погіршення їхнього здоров'я.

* Карпенко М. І.